RENESANS I MANIERYZM W POLSCE

Polska za panowania dynastii Jagiellonów w XVI wieku

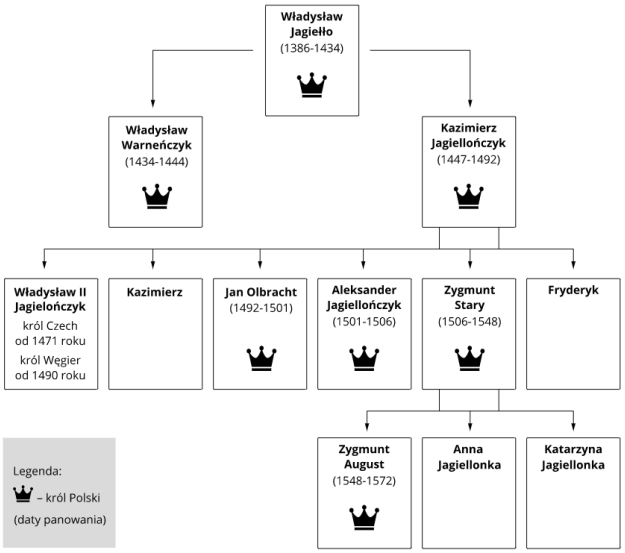

Rodzina Jagiellonów: Zygmunt I Stary, Bona Sforza, Zygmunt II August, Elżbieta Austriaczka, Barbara Radziwiłł, Katarzyna Austriaczka, Izabela Jagiellonka, Katarzyna Jagiellonka, Zofia Jagiellonka, Anna Jagiellonka, ok. 1565 r.

Renesans w Polsce pojawił się na początku XVI wieku. Stanowił on nową koncepcję ideowo – artystyczną, która nie miała nic wspólnego z miejscową tradycją artystyczną. Dlatego, jak podkreśla historyk sztuki Janusz Kębłowski, tak ważny był tutaj patronat monarchy. Okres renesansu w architekturze polskiej wiąże się z działalnością Aleksandra Jagiellończyka oraz Zygmunta Starego. To właśnie z inicjatywy obu władców, wcześniej gotycka, królewska rezydencja, zyskała renesansowy kształt. Kaplica Zygmuntowska oraz dziedziniec zamku królewskiego w Krakowie są najczystszymi i najmniej obciążonymi gotycką tradycją dziełami renesansu poza Włochami. Drugim miejscem w Polsce, w którym możemy podziwiać renesansowe budynki jest Zamość – miasto idealne.

KRAKÓW

Na dwór Jagiellonów pierwsze idee renesansu przeniknęły pod koniec XV wieku. Już w 1470 r. osiedlił się w Krakowie włoski humanista Kallimach (Filippo Buonacorsi), który przebywał na królewskim dworze jako nauczyciel syna Kazimierza Jagiellończyka, Jana Olbrachta. Propagatorami humanizmu byli także polscy dyplomaci, którzy zetknęli się z nowymi prądami na europejskich dworach oraz młodzież studiująca na uniwersytetach w Italii. Zygmunt I w latach 1498-1501 przebywał na węgierskim dworze swojego brata Władysława Jagiellończyka, gdzie poznał nowe idee. Po objęciu tronu w Polsce (1506) Zygmunt I sprowadził z Włoch artystów i rzemieślników. Wpływy włoskie stały się jeszcze bardziej widoczne po ślubie Zygmunta z przybyłą z Włoch Boną (1518). Początkowo tradycje średniowiecza i nowe idee współistniały ze sobą, przenikając się nawzajem. Mecenat – przede wszystkim dworu oraz naśladujących króla magnatów, dostojników kościelnych i bogatych mieszczan, a także rozkwit państwa – to czynniki, które sprzyjały rozwojowi nowych prądów nauki i sztuki.

Zamek .....

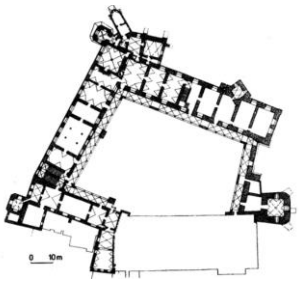

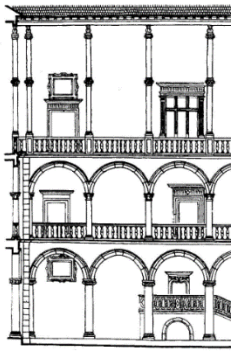
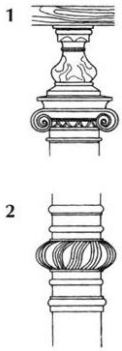

Opisz wygląd kolumn III kondygnacji krużganków: .....

.....

.....

.....

.....

Dzięki przebudowie dziedziniec nie tylko spełniał funkcję reprezentacyjną ale także umożliwiał szybszą komunikację. Ponadto krużganki mogły stanowić galerię dla widzów podczas odbywających się tu turniejów i innych uroczystości. Pomimo tego, że artyści przy planowaniu przebudowy Wawelu kierowali się wzorami florenckimi, to sam dziedziniec różni się od tych spotykanych we Włoszech. Przykładem może być inna konstrukcja dachu – stroma, a nie płaska. Ponadto dwuspadowy dach posiadał dekoracyjne akcenty, barwne dachówki i był nasunięty na krużganek. Innymi odstępstwami od florenckiego pałacu są: baszty, dodanie więcej niż jednej kondygnacji budynku, a także wymiary turniejowego dziedzińca.

Gotycko-renesansowe portale zostały wykonane przez mistrza Benedykta z Sandomierza

Wybrane komnaty na zamku wawelskim:

Sala Turniejowa

Sala pod Przeglądem Wojsk

Sala Senatorska

Sala Poselska, znana też jako .....

.....

Dekorację stropu stanowiły w niej .....
wykonane w ..... (materiał)
przez Sebastiana .....
Pierwotnie było ..... głów, do naszych czasów zachowało się .....

W latach 1925-27 rzeźbiarz .....

wykonał 12 „głów wawelskich", które do dziś są własnością zamku.

Symbolika głów wawelskich: ……

……

……

……

Arrasy to ……

……

Kaplica Zygmuntowska (1519-1531), konsekracja w 1533

Kaplica Zygmuntowska jako neoplatoński model świata: kaplica została zbudowana na planie kwadratu, nakryto ją kopułą z latarnią, wspartą na ośmiościennym tamburze z okrągłymi oknami. Latarnia, wieńcząca kopułę, ma kształty dwunastościanu pięciokątnego. Kopuła w starożytności i w renesansie była kojarzona ze sklepieniem niebieskim. Platon czterem żywiołom przyporządkowywał cztery figury regularne. Tak więc, zgodnie z jego teorią, sześcian symbolizował Ziemię, ośmiościan — powietrze, dwudziestościan — wodę, a czworościan — ogień. Dwunastościan pięciokątny, natomiast, według Platona, był symbolem „steru". Odnosząc wspomnianą wyżej teorię Platona do figury Kaplicy Zygmuntowskiej można założyć, że ma ona symbolizować przechodzenie sześcianu — Ziemi poprzez ośmiościenną bryłę tamburu, symbolizują powietrze oraz poprzez widzialne sklepienie niebieskie w „eter", czyli niebo niewidzialne, w którym przebywają Bóg, aniołowie i święci. Znajdujące się w omawianej kaplicy formy pomników nagrobnych królów Zygmunta I Starego i Zygmunta Augusta, które przedstawiają wspomnianych władców jako śpiących rycerzy, otoczonych przez postacie świętych: Floriana, Wacława, Marka i Mateusza mają swój pierwowzór w starożytnych przedstawieniach śpiącego Herkulesa, otoczonego przez postacie Cnoty i Rozkoszy, oraz śpiącego Parysa, otoczonego przez boginie Afrodytę, Herę i Atenę. Również licznie występujące w kaplicy łuki triumfalne, są wzorowane na rzymskich łukach triumfalnych. Płaszczyzny dolnej części królewskiego mauzoleum są ozdobione arabeskową dekoracją roślinną, zwierzęcą i postaciami wyjętymi z mitologii i są ułożone według Ficinowskiego schematu, zgodnie z którym formy niższe przechodzą w formy wyższe. Podsumowując, Kaplica Zygmuntowska miała być modelem Kosmosu w myśl neoplatońskiej zasady traktowania wszechświata jako świątyni, a świątyni jako wszechświata.

Architekt: ……

Funkcja kommemoratywna, czyli: ……..

Opisz bryłę budowli: ……

……..

……..

……..

……..

Kaplica jest pierwszą w Polsce budowlą kopułową.

Czy w bryle widoczny jest wielki porządek? ……..

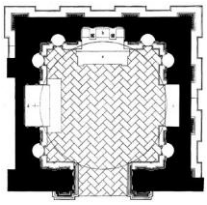

Opisz plan budowli: ……

……

……

Podaj symbolikę zwieńczenia latarni: ……

……

……

……

Elementy dekoracyjne wnętrza kaplicy:

- tonda z przedstawieniami ……
- figury ……
- ornamenty: ……
- elementy dekoracji architektonicznej: ……

……

……

Panoplia

Groteska

Opisz nagrobki królewskie:

Zygmunta Starego ……

……

……

……

Zygmunta Augusta ……

……

……

Poza sansowinowska nawiązuje do neoplatońskiej teorii mówiącej o szczególnych stanach wizyjnego odrętwienia łączonego ze snem, kiedy to dusza uwolniona z więzów ciała dociera do niebiańskiej rzeczywistości i polega na ukazaniu ciała w następujący sposób: ……

……

……

Opisz wnętrze kopuły: ……

……

……

……

……

Sukiennice

Rzeźba sepulkralna w Krakowie:

Nagrobek Piotra Tomickiego w ……

Autor nagrobka ……

Miejsce ekspozycji ……

Materiał ……

Nagrobek ..... w .....

Autor: .....

Fundator: .....

To **pierwsze dzieło renesansowe w Polsce** z roku .....

Opis: .....

.....

.....

Nagrobek Stefana Batorego, Santi Gucci, 1595, katedra wawelska

Opis: .....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Miasto idealne to .....

.....

Przykłady miast idealnych:

Sforzinda

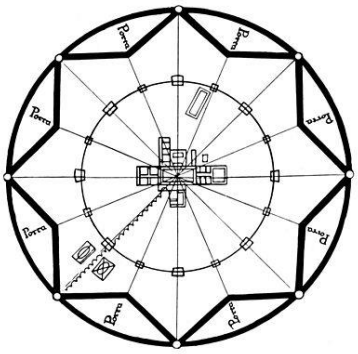

Palmanova

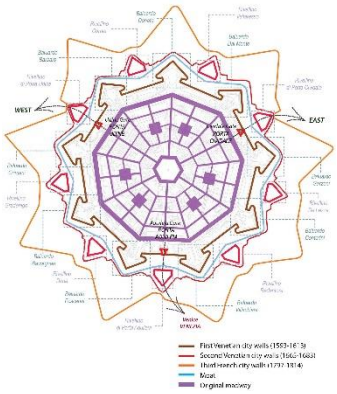

Żółkiew

ZAMOŚĆ – MIASTO IDEALNE

Przywilej lokacyjny Zamościa został wystawiony 10 kwietnia 1580 roku. Wybór daty nie był przypadkowy: był to dzień św. Tomasza, patrona rodu Zamoyskich. Pomysłodawcą i fundatorem nowego ośrodka miejskiego był Jan Zamoyski, najwybitniejszy polski mąż stanu przełomu XVI i XVII wieku, osadźcą i pierwszym wójtem Wojciech Wnuk, zaś głównym projektantem i faktycznym budowniczym znakomity architekt włoski Bernardo Morando. Miejsce lokacji Zamościa zostało wybrane nieprzypadkowo. Zamoyski uznał, że nowopowstałe miasto przyspieszy rozwój gospodarczy terenów Roztocza oraz będzie stanowić centrum jego dóbr. W tym celu wystarał się u króla o liczne przywileje: m.in. zgody na wielkie jarmarki i cotygodniowe targi tudzież piętnastoletnie zwolnienie z podatków na rzecz państwa. Dla wzrostu handlu i rzemiosła Zamoyski sprowadził do swego miasta licznych kupców i rzemieślników. Początkowo mieli być to sami katolicy, ale z czasem pozwolono osiedlać się Ormianom, Żydom i Grekom, którzy prowadzili zyskowny handel ze Wschodem. Od samego początku miasto miało być wizytówką potęgi rodu Zamoyskich, dlatego też został wzniesiony pałac i potężne nowoczesne fortyfikacje, czyniące z miasta jedną z najpotężniejszych twierdz Rzeczypospolitej, której nie potrafiły zdobyć wojska Chmielnickiego, ani Szwedzi w czasie potopu.

Wyjaśnij pojęcie *urbanistyka*

.....

.....

Podaj nazwę miasta, którego plan przedstawiono poniżej i scharakteryzuj jego układ przestrzenny.

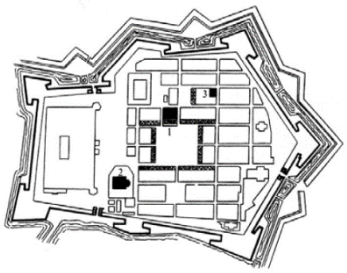

.....

.....

.....

.....

.....

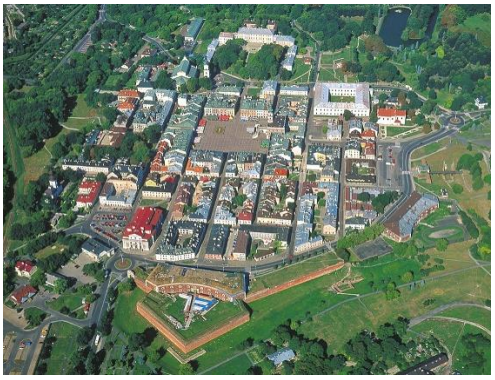

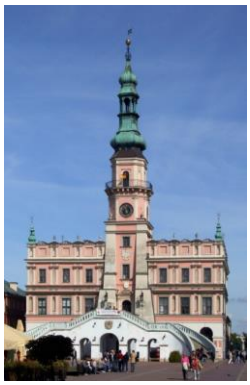

Ratusze:

Sgraffito to ……

……

……

Zamek Leszczyńskich w Baranowie Sandomierskim, 1591-1606, Santi Gucci

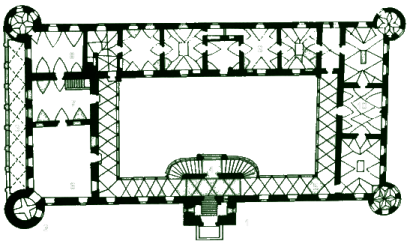

Santi Gucci, kaplica Myszkowskich przy kościele dominikanów w Krakowie

Nawiązania do kaplicy ……

Funkcja ……

Elementy dekoracji bryły ……

……

……

Santi Gucci, pałac Mirów w Książu Wielkim

fundator - Piotr Myszkowski, biskup krakowski

Pałac zbudowano na planie prostokąta z ryzalitami na osi obu elewacji i bocznymi aneksami mieszczącymi wewnątrz schody. Obiekt pałacowy wraz z kaplicą i biblioteką znajdował się na wydłużonym prostokątnym tarasie, zakończonym parą bastionów na zachodnich narożnikach od strony miasta. Na zboczu w kierunku miasta, ukształtowano nieistniejący już geometryczny ogród z układem tarasów. Parter i I piętro zostały ozdobione jednolitą rustyką - taką samą jak na Kaplicy Myszkowskich przy kościele Dominikanów w Krakowie. Obramienia okienne dekorowane są herbem Jastrzębiec, którym posługiwali się Myszkowscy.

Zamek Stanisława Krasickiego w Krasiczynie, XVI/XVII w

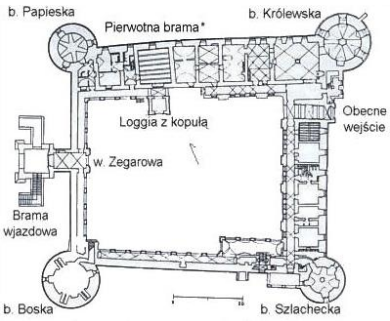

Baszty:

- Boska, z kopułą na szczycie; mieściła kaplicę
- Papieska, zwieńczona attyką, będącą kopią papieskiej korony Klemensa VIII; znajdowały się w niej pokoje gościnne przeznaczone dla wysokich dostojników kościelnych
- Królewska, z sześcioma małymi narożnymi wieżyczkami; mieściły się w niej apartamenty królewskie
- Szlachecka, zwieńczona koroną – kopią korony króla Zygmunta III Wazy.

Zamek Szafrańców w Pieskowej Skale, 1542-1580 (lata przebudowy)

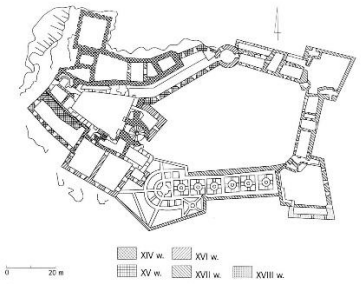

Zamek w Niepołomicach

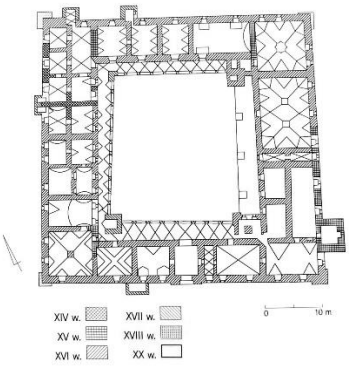

kamienica Orsettich w Jarosławiu

Jej właściciel, Wilhelm Orsetti był kupcem włoskim i bankierem pochodzącym z Lukki, osiadłym w Krakowie. Handlował jedwabiem, suknem włoskim, a także miedzią oraz artykułami z żelaza i metalu. Oprócz Jarosławia, interesy prowadził we Lwowie, w Warszawie, Lublinie, Poznaniu i Gdańsku.

willa Josta Ludwika Decjusza w Woli Justowskiej w Krakowie, XVI w.

Decjusz - sekretarz Zygmunta Starego. Willa wzorowana była na podmiejskich willach w okolicach Florencji i Rzymu. Decjusz był człowiekiem renesansu, o rozległych zainteresowaniach humanistycznych: był literatem, wydawcą, autorem cennych rozpraw historycznych i ekonomicznych. Decjusz z pochodzenia był Niemcem (Alzatczykiem), urodził się ok. 1485 roku w Wissembourgu, gdzie jego ojciec był burmistrzem. Początkowo był sekretarzem i księgowym, później zarządcą kopalniach soli w Wieliczce i Bochni oraz właścicielem kilku kopalń, w tym kopalni srebra w Olkuszu.

Jan Michałowicz z Urzędowa (1525-1581)

Jednym z polskich artystów działających pod wpływem włoskim i prawdopodobnie mającym związek z Janem Marią Padovano był Jan Michałowicz z Urzędowa koło Lublina, który w 1545 roku przybył do Krakowa. W latach 1572-1575 w kaplicy Potockich na Wawelu rzeźbiarz wykonał nagrobek biskupa krakowskiego, Filipa Padniewskiego. Do wyrzeźbienia figury artysta wykorzystał alabaster, łatwiejszy w opracowaniu niż marmur. Uzyskał w ten sposób efekt delikatnego modelunku o płynnych załamaniach szat. Mimo widocznych wpływów Padovana w sposobie ujęcia postaci, nagrobek Jana Michałowicza cechuje większa swoboda i lekkość.

Benedykt Izdbieński

Andrzej Zebrzydowski

Filip Padniewski

Jakub Uchański

Marcin Kober (1550-1598)

Malarz nadworny Stefana Batorego, Rudolfa II, Zygmunta III Wazy. Kober był pierwszym malarzem działającym na ziemiach Rzeczypospolitej, wyspecjalizowanym w sztuce portretu tzw. oficjalnego i jest przez to uważany za prekursora owego gatunku w Polsce.

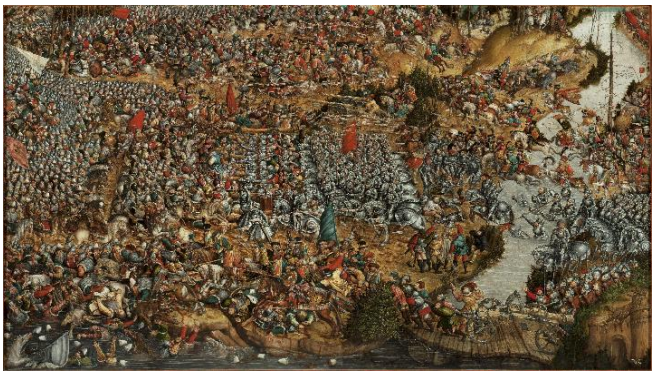

***Bitwa pod Orszą,* 1520-1534. autor nieznany.**

obraz batalistyczny przedstawiający bitwę stoczoną 8 września 1514 pomiędzy wojskami polsko-litewskimi a moskiewskimi. Jest jedynym dziełem tego typu w polskim malarstwie renesansowym. Zamówienie Zygmunta I.

Kodeks Baltazara Behema, 1505:

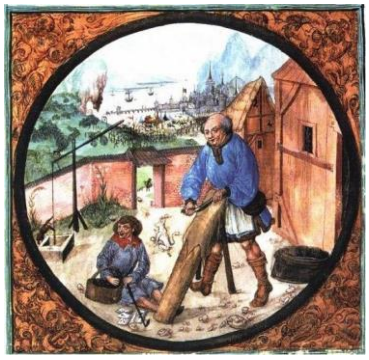

Pontyfikał Erazma Ciołka, miniatura ***Te Deum laudamus***. Ukazuje scenę zbiorową w świątyni. W centrum jest król w otoczeniu kościelnych dostojników, chóru, śpiewaków i dostojników państwowych. Scena ujęta jest perspektywicznie. Widoczne jest niebieskie sklepienie krzyżowo-żebrowe kościoła. Po bokach, na konsolach stoją rzeźby rycerzy z proporcami. Ośrodek akcji znajduje się przed ołtarzem w głębi, gdzie pod barwnym baldachimem zasiada na kamiennym tronie król otoczony biskupami i prałatami w momencie obejmowania władzy i uroczystego potwierdzenia jej przez Kościół. W stallach oraz przed stallami stoją w szeregu dostojnicy państwowi. Pośrodku kościoła dwaj kantorzy dyrygują chórem żaków, których śpiewowi towarzyszą trąby i organy. Odpowiednik ziemskiego chóru stanowią trzej aniołowie wzlatujący pod sklepienie i trzymający banderolę z pierwszymi słowami hymnu *Te Deum laudamus*. Ramę przedstawienia tworzy kamienny portal. 7. Na rzeźbionych konsolach stoją dwie figury rycerzy w zbrojach, a każdy z nich trzyma drzewce chorągwi z godłem Polski — Orłem lub Litwy — Pogonią.

Wykonaj zadania związane z ilustracją

1. Autor pracy …….
2. Nazwisko osoby sportretowanej …….
3. Miejsce ekspozycji dzieła …….
4. Technika wykonania …….

dzwon Zygmunta

modlitewnik Anny Jagiellonki

Przykłady manierystycznej zabudowy w Kazimierzu Dolnym:

kamienica Celejowska

Manieryzm w Kazimierzu:
Linie fasad budynków okalających rynek, ani nawet same fasady nie są ustawione w linii prostej. Linie ulic są wklęsłe, a same fasady układają się przed patrzącym jak kulisy w teatrze: delikatnie wystają, zaznaczając odrębność poszczególnych budynków. Podobne stopniowanie występuje w linii dachów.
Dynamiczną kompozycję w fasadzie samego budynku widać na przykładzie Kamienic Przybyłów, których arkady, jeśli się dobrze przyjrzeć, są różnej wysokości i szerokości, co daje efekt falowania. Także okna nie są umieszczone na osiach, wszystko się przesuwa. Kamienice te ponadto nie są zbudowane na planie prostokąta, a trapezu. Przypuszczalnie za charakter miasta odpowiadał Santi Gucci.

Kamienice Przybyłów: Powierzchnie ścian pokryto grubym tynkiem na którym odciśnięto rysunek naśladujący równo ułożone bloki kamienne (boniowanie). Dekoracyjne motywy uzupełniają wystające z lica płaskie filary - pilastry. To co różnicuje oba budynki to sposób rozmieszczenia i szczegóły detalu dekoracyjnego. W kamienicy po lewej stronie, na środku fasady w przestrzeni pomiędzy oknami umieszczono prostokątne pole z wizerunkiem Św. Mikołaja. W narożnikach, na tym samym poziomie widnieją ujęte w prostokątne ramy półpostaciowe wizerunki apostołów Św. Jakuba (po lewej) i Św. Tomasza (po prawej). Pod parą okien, obwiedzionych bogatą, ornamentalną ramą, umieszczono sceny walki gryfa z lwem i kozła z lisem. Dolny pas attyki został podzielony pionowymi detalami (hermami) na dziewięć, prostokątnych pól. W niektórych znalazły się duże, owalne tarcze z przedstawieniami figuralnymi. Na skraju, po lewej stronie ukazano św. Katarzynę, w następnych polach, naprzemiennie z mniejszymi tarczami przedstawiono czterech Ewangelistów - Św. Mateusza, Marka, Łukasza i Jana. W ostatnim polu znalazł się wizerunek satyra, zwróconego ku sąsiedniej kamienicy. W drugiej z kamienic, w centralnym miejscu króluje wielka postać Św. Krzysztofa. Jego stopy spoczywają tuż ponad środkową arkadą podcieni. Korpus wraz z trzymanym na ramieniu Dzieciątkiem znalazł się na poziomie okien, zaś trzymany w dłoni kij zdaje się podpierać attykę budynku. Na poziomie piętra, na skraju fasady zostały przedstawione wizerunki kobiet, prezentujących odcięte głowy. Są to postacie biblijne, po lewej Judyta z głową Holofernesa, po prawej Salome z głową Jana Chrzciciela. W dolnym pasie attyki wydzielono rytmicznie dziesięć, prostokątnych pól. Umieszczono w nich elementy ornamentalne i figuralne nawiązujące głównie do Męki Pańskiej. Wśród przedstawień figuralnych znalazł się Chrystus w koronie cierniowej, profil Jezusa, Chrystus z krzyżem i Św. Sebastian. W obu fasadach pojawią się także inskrypcje, są to albo podpisy pod umieszczonymi wizerunkami lub sentencje. Wrażenie dekoracyjności i bogactwa w przeszłości dopełniały polichromie i być może złocenia.

portal bramy głównej zamku Piastów Śląskich w Brzegu

Renesans i manieryzm w Gdańsku

Gdańsk należał do najszybciej rozwijających się miast Rzeczpospolitej w XVI wieku. Unowocześniając od połowy XVI wieku fortyfikacje, sypano przy murach miejskich szerokie wały ziemne, zasypując bramy miejskie, przez co konieczne stało się ukształtowanie nowych. Te czynniki wpłynęły na liczne realizacje urbanistyczne i rozbudowę niektórych budowli, wszystkie prace miały jednak charakter świecki i łączyły się ze środowiskiem mieszczaństwa, bowiem nowe budowle miały przede wszystkim służyć gdańszczanom, w tamtym czasie w większości o wyznaniu protestanckim. Przebudowa struktury średniowiecznej w przypadku Gdańska nie miała tak wiele wspólnego z renesansem toskańskim, daleka była nawet od wzorców włoskich, gdyż - ze względu na położenie geograficzne i stosunki handlowe z państwami północy - lepiej docierały tutaj rozwiązania niderlandzkie. szybko wraz z towarami z północy wpływały do portu gdańskiego statki z materiałami i budowniczymi wytyczającymi nowy styl w architekturze polskiej - manieryzm północny.

Cechy manieryzmu w sztuce gdańskiej:

- manieryzm niderlandzki rozwija się głównie w gdańsku ze względu na środowisko protestanckie oraz liczne kontakty handlowe i przynależność miasta do hanzy
- rozwija się zaraz po gotyku, renesans nie zdążył dotrzeć
- ważne są wzorniki ornamentów manierystycznych Cornelisa Florisa i Jana Vredemana de Vries
- stosowanie porządków jako ozdobników
- zamiast kolumn i pilastrów - kariatydy, hermy
- swobodna redukcja belkowania
- dekoracja - fantasmagoryczne formy, fantazyjny świat zwierzęcy, abstrakcyjne formy, okucia i rollwerkowe kartusze
- ozdabianie przy pomocy rautów i kaboszonów (formy przypominające oszlifowany lub surowy kamień szlachetny)

ornament okuciowy

ornament małżowinowo-chrząstkowy

rollwerk (ornament kartuszowo-zwijany)

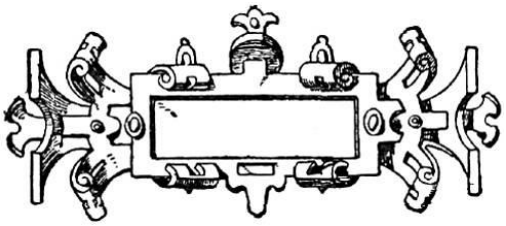

Hans Vredeman de Vries, Alegoria *Wolności*, Wielka Sala Rady, ratusz gdański

Widać dwuarkadowy portyk kolumnowy porządku toskańsko-korynckiego, przez który przejeżdża tryumfalny orszak Wolności. Chorąży, z ogoloną głową, w antycznym stroju niesie sztandar. Za nimi młody muzykant. Widoczne imię Jehowy w promienistym kręgu. Trzy sceny drugoplanowe, z których dwie pierwsze nawiązują do tryumfu Wolności, a trzecia to antytetyczna scena Niewoli. Przy lewej krawędzi obrazu znajduje się biblijna scena przejścia Żydów przez Morze Czerwone. Pośrodku drugiego planu, w kolistej architekturze amfiteatru, zbliżonego formą do rzymskiego Coloseum, rozgrywa się scena z historii starożytnej. Scena przedstawia owacyjne powitanie, przez ateńczyków rzymskiego bohatera – konsula Ouintiusa, który uwolnił ich spod jarzma Filipa Macedońskiego. Trzeci odcinek drugiego planu, przy prawej krawędzi obrazu, poświęcono scenie związanej z utratą Wolności. Na tle górzystego krajobrazu, z miastem i zamkiem dostrzegamy zatokę ze statkami, do których żołnierze pędzą skutych jeńców; jednego z nich przywiązany został do słupa.

Wilhelm van den Blocke (1550-1628)

Nagrobek Kosów, katedra w Oliwie, 1599-1600

Opis: .....

.....

.....

.....

.....

Brama .....

Opis dekoracji rzeźbiarskiej: .....

.....

.....

.....

Abraham van den Blocke (1572-1628), syn Wilhelma

Dwór .....

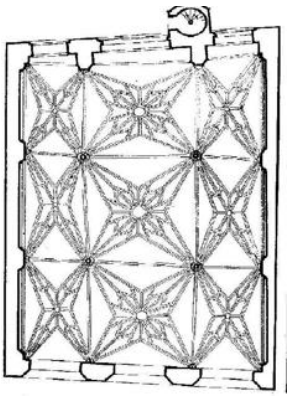

Funkcja obiektu: .....

Hans Kramer

Nazwa obiektu ……

Funkcja pierwotna ……

Funkcja obecna ……

Izaak van den Block (1572-1626), syn Wilhelma

Tytuł pracy ……

……

Symbolika ……

……

……

……

Opisz funkcję i symbolikę Sali Czerwonej w gdańskim ratuszu.

……

……

……

……

……

……

……

……

……

……

……

……

……

……

Anton van Obberghen

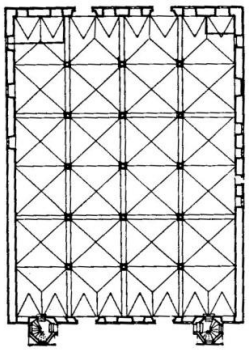

Budowla została wzniesiona w (zaznacz właściwy czas):

- pierwszej dekadzie XVII wieku
- połowie XVII wieku
- drugiej połowie XVI wieku

Budowla pełniła pierwotnie funkcję (zaznacz właściwą odpowiedź):

- hali targowej
- zbrojowni miejskiej
- ratusza

Fasada budowli zawiera następujące elementy architektoniczne (zaznacz trzy właściwe odpowiedzi):

- ornament okuciowy
- pilastry
- loggie
- szczyty
- hełmy
- tympanony

Fasada budowli charakteryzuje się następującymi elementami kompozycyjnymi (zaznacz trzy właściwe odpowiedzi):

- wieloosiowością
- zaznaczonymi podziałami poszczególnych kondygnacji
- wielkim porządkiem
- zróżnicowaniem materiałów dekoracyjnych
- ornamentem małżowinowo-chrząstkowym
- zastosowaniem porządków klasycznych

Nazwa obiektu ……..

Pierwotna funkcja …….

Obecna funkcja ……..

Anton Möller (1563-1611)

Grosz czynszowy. Powstałe w 1601 roku dzieło jest fascynującą dokumentacją Gdańska współczesnego artyście, jego architektury, mody, a przede wszystkim panującej wówczas ideologii. Przeniesienie biblijnych scen do nowożytnego Gdańska, czyli aktualizacja opowieści, miało być przypomnieniem o przestrzeganiu w mieście chrześcijańskich zasad moralnych, których podstawą są Ewangelie. Przesłanie obrazu jest także interpretowane jako upomnienie o konieczności płacenia podatków, która obowiązuje wszystkich prawych mieszczan, skoro obowiązywała nawet Chrystusa. Treść obrazu łączy się z jego umiejscowieniem w Ratuszu. Początkowo zdobił on Komorę Palową w przyziemiu Ratusza, w której pobierano opłatę za cumowanie statków przy gdańskim pobrzeżu. W dziewiętnastym wieku obraz przeniesiono do Sali Kasy Miejskiej, w której przesłanie dzieła zyskało szczególny charakter. Grosz Czynszowy jest też interesującym uwiecznieniem zabudowy ulicy Długiej i Długiego Targu z przełomu szesnastego i siedemnastego wieku. Widoczne są budynki istniejące do dziś, takie jak Ratusz czy Dwór Artusa, lecz wokół nich zobaczyć można fasady kamienic znacznie różniące się od stojących na tych samych parcelach współczesnych, odbudowanych po wojnie budynków. Obraz jest też prawdopodobnie jedynym przedstawieniem gotyckiej Bramy Długoulicznej, w miejscu której kilka lat później stanęła Złota Brama. Mieszczanie widoczni za Chrystusem i faryzeuszami ubrani są w stroje charakterystyczne dla osób ich stanu i typowe dla nowożytnego Gdańska.

Budowa świątyni

Portret gdańskiej patrycjuszki, 1598

Obraz przedstawia elegancką kobietę bez oznak emocji. Artysta sportretował ją w ujęciu do kolan, w czerwonej sukni i śnieżnobiałej krezie. Suknia łączy elementy mody hiszpańskiej i niemieckiej, figurę podkreśla gors ozdobiony podwójnym złotym łańcuchem. Bransolety o pancerzowym splocie (manele), które zdobią nadgarstki patrycjuszki, znamy z portretów niderlandzkich, angielskich i niemieckich XVI wieku . Podobnie jak zawieszany u pasa pommander, czyli pojemnik na wonności. Na wysokości bioder kobieta prezentuje trzymany w dłoni trudny do rozpoznania owoc (jabłko, pigwa, gorzka pomarańcza), drugą ręką dotyka łańcucha lub wskazuje na łono. Podobna poza portretowa utrzymywała się w malarstwie flamandzkim i holenderskim do lat 20. XVII wieku4 . Typowymi elementami stroju gdańskiego są tu czepiec wysadzany perłami i plisowany biały fartuch. Patrycjuszka nie powinna zostać przedstawiona z taką ilością biżuterii, regulowały to ordynacje w sprawie stroju mieszczańskiego. W grę wchodził jednak prestiż, a na kształt obrazu wpływ miał reprezentacyjny portret arystokratyczny o charakterze intelektualnym, odpowiadający włoskim portretom manierystycznym tzw. niejednoznacznym, wiązanym z literackimi metaforami.

Występująca w portrecie gdańskim węzłowa zasłona jest wyznacznikiem prywatnego charakteru konterfektu niewiasty zamężnej. Tak zwany Ehrenportrait – portret „ku czci”, uczyniony dla osoby kochanej lub by pamiętać miłość łączącą dwoje ludzi. Kobieta sprawia wrażenie wyalienowanej, a prezentuje gorzką pomarańczę. Pomarańcze i brzoskwinie wskazywały na płodność i bogactwo daru miłości, jakim są dzieci.

ĆWICZENIA UTRWALAJĄCE WIEDZĘ

Uzupełnij poniższe zdania.

Kaplica Zygmuntowska powstała w kręgu mecenatu [nazwa dynastii] ..... w Polsce. Nagrobek króla [imię króla i przydomek] ..... jest dziełem twórcy kaplicy [imię i nazwisko twórcy], ... Znacznie późniejszy jest nagrobek męża Anny Jagiellonki – [imię i nazwisko władcy] ..... – którego autorem jest wybitny architekt i rzeźbiarz {imię i nazwisko twórcy] .....

Podkreśl dwa dzieła powstałe pod wpływem mecenatu Anny Jagiellonki:

A. Nagrobek Kazimierza Jagiellończyka
B. Kolumna Zygmunta
C. Portrety Marcina Kobera
D. Nagrobek Stefana Batorego
E. Pałac w Wilanowie

Podkreśl nazwy trzech dzieł, które powstały w kręgu mecenatu Jagiellonów

a) Kaplica Zygmuntowska
b) Portret *Michała Korybuta Wiśniowieckiego* Daniela Schulza
c) Rotunda Najświętszej Marii Panny na Wawelu
d) Krużganki wawelskie
e) Kolumna Zygmunta w Warszawie
f) *Pałac na Wodzie* w Łazienkach
g) *Hołd Pruski* Jana Matejki
h) Kościół św. Aleksandra w Warszawie
i) Nagrobek Zygmunta I Bartolomea Berrecciego

Spośród wymienionych obiektów podkreśl trzy, które powstały w kręgu mecenatu Jagiellonów:

a) Kaplica Zygmuntowska
b) Ratusz w Poznaniu
c) Arrasy wawelskie
d) Nagrobek Stefana Batorego w Katedrze Wawelskiej
e) Pałac w Baranowie Sandomierskim

Rozpoznaj budowle przedstawione na zdjęciach i podaj nazwę każdej z budowli oraz nazwisko jej architekta.

A.

Nazwa: ……..

Architekt: ……

B.

Nazwa: ……..

Architekt: ……

C.

Nazwa: ……..

Architekt: ……

Określ trzy cechy bryły wspólne dla wszystkich budowli.

1. ……

2. ……

3. …….

Przyjrzyj się poniższej reprodukcji. Uzupełnij tekst – wpisz właściwe: imię i nazwisko twórcy (1.), imię i przydomek króla (2.), nazwę własną budowli (3.) oraz nazwę typu przedstawienia (4.).

W latach 1529–1531 rzeźbiarz ……. (1.) wykonał nagrobek króla …… (2.). Dzieło to znajduje się w ……. (3.). Postać króla, po raz pierwszy w Polsce, została ukazana w tak zwanej pozie …… (4.). Nazwa tego typu przedstawienia pochodzi od nazwiska rzeźbiarza, który zastosował to rozwiązanie w nagrobku kardynała Ascania Sforzy w Rzymie.